

Konfektionens är en dynamisk industri – arbetstiden för en kostym var 1926 dubbelt så lång som 14 år senare.

Det finns knappast något svårare problem inom den ekonomiska statistiken än att på ett tillfredsställande sätt belysa utvecklingen av produktiviteten inom olika näringsgrenar. Tidigare har man i allmänhet nöjt sig med att basera sådana beräkningar på en jämförelse av indextal av gängse typ för produktionsvolymen samt det presterade antalet arbetstimmar. På så sätt har erhållits indextal för produktionen per arbetstimme. Sådana beräkningar har lagts till grund för olika svenska offentliga utredningar, som velat belysa rationaliseringsströmlinjerna, samt använts för ekonomisk forskning och historisk skrivning. Undertryckt har i olika sammanhang använt samma material, exempelvis i en uppsats om "Industri-

betets växande avkastning i belysning av svenska erfarenheter", tillägnad professor Eli F. Heckscher (Stockholm 1944).

Indexavtalen är ofullkomliga

Det har ju alltid stått klart att indextal av detta slag är och med nödvändighet måste vara mycket ofullkomliga. Ett säkert bedomande av utvecklingen kräver en mera ingående analys. Indexetalen kan därför endast användas *aningan* för att ge en sammanfattande bild av en utveckling, som blivit bestyrkt genom mera ingående detaljstudier, eller för att möjliggöra ett första närmande till en riktig

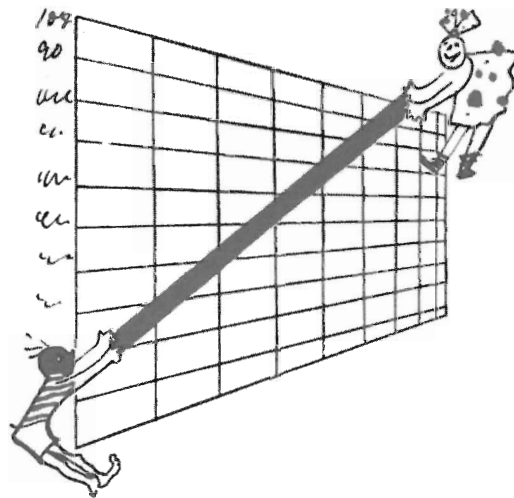
uppfattning om den faktiska utvecklingen. De problemställningar, som väcks vid ett sådant första närmande, får såväl en anledning till mera djupgående studier, som antingen bekräftar eller mot-säger de preliminära resultaten.

Den artikel som publicerades i den nys nämnda festskriften hade just karaktären av en sådan förberedande studie. Sedermera har vid Industriforskningsinstitutet dessa studier fullföljts genom mera ingående undersökningar rörande produktivetsproblemen. De principiella synpunkter, som därvid framkommit, har sammanfattats av aktuarie Erik Rasm i en artikel "Produktionen per arbetstimme som mått på industrins effektivitet" (Aftersvekonomi 1948: 6). Ett försvik att på annat sätt än med allmänt indextal belysa produktivetsutvecklingen har även framtagits av institutet i dess publikation "Vinst, utdelningar, produktion och investeringar inom industrien 1937–1947". Sammanfattningsvis kan sägas, att under detta arbete den kritiska inställningen mot de allmänna indexetalen för produktivetsutvecklingen har rikats, och att man mer

industrins produktionsvolym. Av detta skal ger dessa även ett för lågt mått på stegringen i industrins produktivitet. Att svårigheten för denna faktor möter nästan oöversiktliga svårigheter. För att emellertid så långt möjligt tränga detta problem in på livet har utredningsinstitutet inlett samarbete med ett större konfektionsföretag. Några av de därvid framkomna resultaten kommer att beskrivas i följande. Avsikten är att dels ge en mera ingående belysning av produktivetsutvecklingen inom konfektionsindustrin, än som tidigare kunnat presteras, dels ge ett bidrag till metoddiskussionen kring produktivetsproblemet.

Den moderna konfektionsindustrins genombrott

Svårigheterna att uppskatta produktivitetens utveckling inom konfektionsindustrin under åren före kriget har sitt samband med den enastående expansion och omvandling, som denna industri fått genomgå. För det första världskriget var omfattningen av denna industri relativt obetydlig. På 1920-talet följde en snabb

Konfektionens produktivetsutveckling

Av professor Ingvar Svrennilson

och mer fått klart för sig, att man på andra vägar får söka belysa förändringarna i olika industriers produktivitet.

I den nyss berörda artikeln om textilarbetets växande avkastning, som omfattade material från 38 olika industrigrupper, påvisades en tendens till ett samband mellan produktionsvolymen per arbetstimme. Från denna tendens framträdde emellertid ett flertal undantag. Indexetalen för konfektionsindustrin angav sålunda en betydande ökning av produktionen per arbetstimme. Men denna ökning låg under medeltalet för hela industrien, trots att produktionsvolymen särskilt under 30-talet visade en exceptionellt snabb stegring. Såsom angavs i artikeln, kunde flera anledningar tänkas till detta förhållande, vilka krävde en mera ingående undersökning.

Produktivitetens förändringar svåratt

Konfektionsindustrin hör till de branscher, där ett studium av produktivitetens förändringar möter särskilda svårigheter som på grund av de stora forskningsområden som ägt rum av produktionsens sammansättning och framför allt av de emellanåt varslagens kvalitetsnivå. Den höjning av rustlagens kvalitetsnivå, som under de senaste årtiondena, kommer inte till uttryck i de sedvanliga beräkningarna av

ökning av antalet företag och arbetare, och på 1940-talet blev utvecklingen närmast explosionsartad. Om man endast håller sig till de något större företag, som redovisas i industristatistiken, steg antalet arbetstillfällen från omkring 200 år 1930 till 500 år 1939. Arbetantalet steg samtidigt från 14 000 till 50 000. Konfektionsindustrin hade sålunda varit ett av landets största industrier, som sysselsatte var fjärde svensk industriarbete eller lika många arbetare som de äldre ylle- och bomullsindustrierna tillsammans.

Detta konfektionsindustrins genombrott kan betraktas som ett något försonat men desto mera livaktigt skott på det industrialismens stora trääd, som här i landet snabbt började breda ut sig från och med senare hälften av 1800-talet. Orsaken till att den svenska konfektionsindustrins genombrott kom till stånd just under mellankrigsåren och nädde sin kulmen under 1930-talet, får sökas i en rad förändringar i denna industris förut sätningar. Delvis sammanhänger detta genombrott givetvis med den utvalgen av marknaden för konsumtionsvaror, som följde med stegringen av levnadsstandarderna hos de breda befolkningslagren. De början av 1930-talet bidrog även att stärka den svenska industrins ställning i konkurrensen med importerade varor. Men i främsta rummet berodde konfektionsindustrins genombrott på ställas i samband med tekniska, organisatoriska och

kommersiella förändringar inom industrien själva.

Tack vare införandet av nya, bättre och snabbare maskiner samt en motsvarande organisation av produktionen med en längre driven uppdelning av arbetet i olika tempor, kunde tillverkningen av färdiga kläder för första gången lagas upp i moderna industriella former. Vid de större fabriker kunde tillverkningen kopp vara typiskt. Medan tillverkningen av rocken år 1913 var uppdelad i 9 tempor, hade man i början av 1920-talet övergått till 21 tempor för att vid 1930-talets slut nå fram till 40 å 60 tempor. En väsentlig förändring ägde samtidigt rum i fråga om arbetsvetkenas gång genom fabriken. Medan de till ett början gick i partier av tre, senare upp till åtta och i början av 1920-talet upp till tio partier av samma plagg, infördes i början av 1930-talet lopparde-bandsprinjen. Till en början skedde detta genom ett diskystem. Under åren närmast före kriget gjötte transportbandet sitt inträde i den behandlade konfektionsfabriken.

Mellankrigsperioden kännetecknas sålunda av en ständig utveckling mot högre effektivitet, så att de industriella tillverkningskläderna i allt högre grad förhölls till ett förhållande till den hantverkspresteringen av den svenska valutan i början av 1930-talet. Detta bidrog även att stärka den svenska industrins ställning i konkurrensen med importerade varor. Men i främsta rummet berodde konfektionsindustrins genombrott på ställas i samband med tekniska, organisatoriska och tillverkningsmetoder möjliggjorde en

allt bättre prestation till konsumenten. Konfektionskostymen avsevänsade sig allt mera från det enkla fördret och fallandades i fråga om kvalitet och passform för olika figurer.

Denna utveckling drevs fram i konkurrens mellan de emskilda företagen, gamla eller nya, som trängde sig fram till en ledande ställning inom branschen. Några pionärföretag, snög först, vilka nya möjligheter som erbjöd sig för industrins utveckling. De lyckades genom sin kommersiella politik övertaga allmänheten om, att den nu kunde få en bra vara till ett relativt billigt pris. Bland annat skedde detta genom omfattande reklamkampanjer, som inledde 1930-talets slutliga genombrott. Och i dessa pionärföretags kölvatten seglade upp hundratals nya företag, som utnyttjade möjligheterna i industristatistiken. Av dessa visade de flesta sedan under 1930-talet en stigande kurva i fråga om sysselsättning och produktion.

Branschen var sålunda före kriget i hög grad dynamisk till sin natur. Ett snäpphot, taget vid en viss tidpunkt, ger således ofärdig bild av branschen för förhållanden. En sådan bild, knäppt vid slutet av 1930-talet, skulle exempelvis visa, att antalet och företag då relativt sett var större än tio år tidigare. Men ett närmare studium av utvecklingen skulle

(Forts. sid. 57)

Konfektionens . . .

(forts. fr. sid. 31)

vissa, att detta läge var ett led i en utveckling, där de många, nyligen startade företagen ännu inte hade haft tid på sig att uppnå den storlek, som de var för sig var på väg emot.

Produktivetsberäkningar för konfektionsindustrin

Det är självklart, att en sådan splittrad utveckling är svår att sammanfatta i ett enda indextal. Arbetsgången i förhållande till den färdiga varans värde kan växla från den ena varan till den andra, och därför kan också ett indextal för produktivitet, grundat på en beräkning av produktionsvolymen, ge felaktiga utslag. At vilket håll detta eventuella fel gör sig gällande, är emellertid inte möjligt att säga utan mera ingående undersökningar.

Däremot är det, som ovan framhållits, tydligt, att kvalitetsförbättringar av de tillverkade kläderna medför, att beräkningar rörande produktionsvolymen och produktivitet, som grundar sig på antalet tillverkade plagg, ger ett för lågt utslag. Enda möjligheten att kringgå denna svårighet synes vara, att man söker jämföra den arbetstid, som tillverkningen av ett plagg av viss utseende och kvalitet kräver, vid den teknik som tillämpades vid olika tidpunkter. Man kan exempelvis välja ut en kostym, som var typisk för tillverkningen år 1929, och jämföra den faktiska arbetsgången vid denna tidpunkt med den beräknade arbetsgången till år senare. Ömvänt skulle man kunna jämföra arbetsgången för en kostym, som var typisk för tillverkningen år 1939, med den beräknade arbetsgången vid de mera primitiva tillverkningsmetoder, som tillämpades tio år tidigare. På så sätt skulle man erhålla olika mått för produktivitetens förändringar, vilka skulle kunna jämföras med varandra. Även en sådan beräkningsmetod har givetvis sina svagheter och är förknippade med svårigheter.

För det första är det troligen så, att en kostym av den lägre kvalitet, som var typisk för år 1929 års kollektion, knappast längre kunde tillverkas med de modernare maskiner och metoder, som var införda år 1939. Jämförelsen kan av detta skäl inte bli fullt exakt. Man har anledning förmoda, att beräkningarna rörande arbetsgången för år 1939 faktiskt kommer att avse en något bättre kostym. Produktivetsmättet skulle, om så är fallet, komma att underskatta stegringen av produktiviteten. Men vidare förhåller det sig givetvis så, att produkterna inte endast ändrats till sin kvalitet, utan att även — som ett led i rationaliseringsprocessen — deras konstruktion anpassats till den modernare tillverknings-tekniken. Detta innebär, att själva övergången till en produkt av ny kvalitet i regel torde ha inneburit en viss rationalisering.

Detta led i utvecklingen kan givetvis inte registreras, om man inskränker sig till att jämföra arbetsgången för ett klädesplagg av viss kvalitet. Detta är en andra anledning, varför även beräkningar av här sist angivet slag bör tendera att ge ett för lågt mått på produktivetsutvecklingen.

Även i ett par andra avseenden finns det anledning hålla klart för sig innebörden av en produktivetsberäkning av detta slag. För det första kan beräkningen i regel endast omfatta de direkta arbetstiderna, eftersom de indirekta inte kan fördelas med några exakta metoder vid en blandad tillverkning. Men vidare kan man på detta sätt endast följa utvecklingen i genomgående företag. I en bransch, där så många nya företag kommer till och där produktionen genomgött så stora förändringar, kan utvecklingen av produktiviteten inom industrin som helhet mycket väl ha varit en annan än vid de enskilda företagen. De nya företagen kan antingen ha verkat banbrytande i fråga om nya tillverkningsmetoder eller tillverkningsorganisation. Deras tillkomst kan därför ha stegrat produktiviteten utöver vad som ägde rum vid de enskilda genomgående företagen. Men det är också möjligt att de nya företagen, som i början av sin utveckling i regel är relativt små och som också i allmänhet saknar de erfarenheter, som successivt vunnits vid de äldre företagen, i allmänhet icke uppnått deras effektivitet. Sådana nya företag kan därför i början av sin tillvaro tänkas dra ner den allmänna produktivetsnivån inom branschen.

Sammanfattningsvis kan sägas, att de produktivetsmått som grundar sig på en jämförelse av arbetsgången för en viss produkt vid olika tidpunkter endast kan avse de direkta arbetstiderna vid genomgående företag, men att ett sådant mått på produktiviteten i denna inskränkta bemärkelse med de förutsättningar, som gällt inom konfektionsindustrin, torde underskatta minskningen av arbetsgången per produktenhet.

Arbetsgång, rationalisering och kvalitetshöjning 1929—1940

Det material för bedömning av produktivetsförändringar, som för denna artikel ställts till förfogande av en större konfektionsfabrik, har i sammandrag återgivits i vidstående tabell. Den direkta arbetsgången för sömnad och tillskärning av rock, väst och byxor har här angivits för två olika av företaget utvalda modeller av 1929 respektive 1926 års kollektion. Siffrorna för dessa är ger den faktiska arbetsgången.

Siffrorna i övriga kolumner för åren 1936, 1939 och 1940 äro motsvarande beräknade arbetstid vid tillämpade tillverkningsmetoder. Såsom framgår av tabellen är modell B av enklare slag och sålunda väsentligt mindre arbetskrävande. Men minskningen i arbetsgången med förbättrad tillverkningssteknik överensstämmer relativt nära för de båda modellerna. Ökningen av produktionen per arbetstimme ligger i båda fallen vid 4 å 5 % per år. Denna siffra ligger väsentligt högre än den produktivetsstegring, som med stöd av allmänna indextal har registrerats för hela industrin under motsvarande tid. Tendensen har emellertid som ett led i rationaliseringsprocessen gått i riktning mot ett ökat inslag av indirekt arbetstid. Inom konfektionsindustrin spelar dock den indirekta arbetstiden en relativt underordnad roll och de anförda talen pekar därför på en relativ stegring av produktiviteten inom det undertecknade företaget, som ligger över genomsnittet för hela industrin.

Produktivetsförbättringen kan också uttryckas så, att den vjorärliga arbetstiden för en viss kostym år 1926 låg nära dubbelt så högt som fjorton år senare (modell B) och för en annan kostym, som tillverkades år 1929 (modell A) 50 % högre än tio år senare.

Dessa siffror ger enkenigen en helt annan bild av utvecklingen än den som rangfar av de mindre realistiska indextal, som hittills ställt till förfogande.

Ingvar Svennilson.

Direkta arbetstid för sömnad och tillskärning per plagg (minuter).

	Modell A (1929)		Modell B (1926)	
	Verkl. tid 1929	Framräkn. tid 1939	Verkl. tid 1926	Framräkn. tid 1936
Tillskärning.	—	54	—	—
Sömnad				
Rock	415	252	320	185
Väst	106	84	120	85
Byxor	172	120	150	120
Sömnad för hel kostym	693	456	590	390
Sömnad och tillskärning för hel kostym	765	510	—	—